

159.942.5
М-44

РОЛЛО МЕЙ

ЛЮБОВ І ВОЛЯ

С 1215488

психологія
саморозвитку

ЧАСТИНА II

ВОЛЯ

Розділ сьомий

Криза волі

Це [наше] справжнє скрутне становище: разом із страхом перед людиною ми втратили любов до людини, утвердження людини, волю до людини.

Ніцше

Мій друг, з яким я обідав, здавався пригніченим. Незадовго до обіду він сказав мені, що стурбований деякими подіями вихідних. Троє його дітей, віком від дванадцяти до двадцяти трьох років, присвятили кілька змістовних годин, аби вказати йому на те, що він був якщо не відповідальним за їхні проблеми, то принаймні однією з основних причин цих проблем. Підсумком їхньої атаки було те, що він не прийняв достатньо чітких рішень стосовно них, не зайняв достатньо твердої позиції і не створив для них доволі міцної основи.

Мого друга, чутливого чоловіка із творчою уявою, який досяг значного успіху у житті та роботі, виховували суворі, заклопотані самоконтролем батьки. Але він знав, що ніколи не зможе виховати своїх дітей за вікторіанською схемою «сили волі». Водночас

він і його дружина також ніколи не були прихильниками популярної вседозволеності, яка заповнила вакуум, після краху вікторіанства. Що гостро вразило мене, коли він говорив, то це моє усвідомлення того, що сьогодні майже кожен батько висловлює, в тій чи іншій формі, той самий біль і збентеження, які були суттю його запитання: «Як батькові приймати рішення щодо своїх дітей? Як батькові стверджувати свою волю?»

Ця криза волі однаково впливає на «невротика» і «нормального» – на пацієнта на дивані, а також на психіатра чи психолога в кріслі, який його слухає. Чоловік, якого я згадував, не лікувався від неврозу; але він переживав таку саму суперечність у волі та рішеннях, що є неминучим вираженням психологічного потрясіння перехідного часу, в якому ми живемо. Успадкована основа нашої здатності до волі та рішень була назавжди знищена. І, за іронією долі, якщо це не трагічно, саме в цю знаменну епоху, коли наша могутність так надзвичайно зросла, а рішення такі необхідні і такі доленосні, ми виявляємо, що нам бракує якоїсь нової основи для волі.

Підрив особистої відповідальності

Один із вагомих внесків в науку психології Зигмунда Фрейда – якщо не найвагомий – полягав у тому, що він відкрив нам марність і самообман вікторіанської «сили волі». Цю «силу волі» наші предки у дев'ятнадцятому столітті розуміли як здатність, за допомогою якої вони приймали рішення, а потім нібито спрямовували своє життя раціональним і моральним шляхом, яким, згідно з культурою, воно повинні йти. Я кажу, що це було, мабуть, найбільше відкриття Фрейда, оскільки саме це дослідження шкідливих наслідків вікторіанської «сили волі» привело його до того, що він назвав «несвідомим». Він розкрив величезну кількість сфер, у яких мотиви та поведінка – чи то виховання дітей, чи

нохання, чи ведення бізнесу, чи планування війни – визначаються несвідомими стимулами, тривогами, страхами та нескінченною низкою тілесних потягів та інстинктивних сил. Описуючи, як «бажання» та «потяг» рухають нами – а не «воля» – Фрейд сформулював новий образ людини, який до самих основ потряс емоційне, моральне та інтелектуальне самосприйняття західної людини. В його проникливому аналізі вікторіанська «воля» насправді виявилася павутинням раціоналізації та самообману. Тепер він був абсолютно точним у своєму діагнозі хворобливості хваленої вікторіанської «сили волі».

Але водночас неминуче відбувався підрив волі та рішення, а також підрив почуття відповідальності особи. З'явився образ людини детермінованої, яка вирішила більше не бути керуючою, але керованою. Людина «живе несвідомим», як сказав Фрейд, погоджуючись зі словами Гроддека. «Глибоко вкорінена віра в психічну свободу та вибір, – писав Фрейд, – цілком ненаукова і має поступитися твердженням про детермінізм, який керує психічним життям» [*Sigmund Freud, General Introduction to Psychoanalysis, trans. Joan Riviera (New York, Garden City Publishing Co., 1938), p. 95. – Прим. автора*].

Якою б не була теоретична істинність чи хибність такої позиції, вона мала дуже велике практичне значення. Це відображало найпоширенішу схильність тогочасної людини, раціоналізувало її та було їй на руку; схильність, яка стала майже ендемічною хворобою в середині двадцятого сторіччя – сприймати себе пасивним предметом, позасвідомим продуктом потужної сили психологічних потягів. (Та економічних сил, ми можемо додати, як це продемонстрував Маркс на соціально-економічному рівні за допомогою аналізу, не гіршого за аналіз Фрейда.)

Я не кажу, що Фрейд і Маркс «спричинили» цю втрату індивідуальної волі та відповідальності. Великі люди, радше, відображають те, що впливає з глибин їхньої культури, і, обміркувавши,

згодом інтерпретують і формують те, що знаходять. Ми можемо не погоджуватися з їхніми інтерпретаціями та висновками; але ми не можемо не погодитися з тим, що вони **знайшли**. Ми не можемо ігнорувати відкриття Фрейда, не відриваючись від власної історії, не спотворюючи власну свідомість і не втрачаючи можливості проштвхнути цю кризу до нового рівня свідомості та інтеграції. Уявлення людини про себе більше ніколи не буде колишнім; наш єдиний вибір – відступити перед цим знищенням нашої хваленої «сили волі» або просуватися до інтеграції свідомості на нових рівнях. Я не бажаю (або не «вибираю») робити перше; але останнього ми ще не досягли; і наша криза волі полягає в тому, що ми зараз паралізовані між цими двома можливостями.

Дилема, що виникає через підрив волі, стала гострою проблемою у сфері діяльності Фрейда, психоаналізі. Аналітик Алан Віліс добре усвідомлює проблему, коли пише:

«Серед освічених людей використання терміна «сила волі» стало чи не найбільш однозначною характеристикою наївності. Стало немодним намагатися самотійно вийти зі стану невротичного страждання; бо що сильніша воля, то більша ймовірність, що це буде названо «контрфобічним маневром». Несвідоме є спадкоємцем престижу волі. Як раніше долю визначала воля, так і тепер її визначає пригнічене психічне життя. Обізнані сучасні люди повернулися спиною до керма і при цьому можуть втратити можливість його повернути. Була знецінена і воля, і мужність; бо мужність може існувати лише на службі волі, і навряд чи її можна оцінити вище, ніж те, чому вона служить. У нашому розумінні природи людського єства ми отримали детермінізм і втратили рішучість» [Alan Wheelis, «Will and Psychoanalysis», *Journal of the American Psychoanalytic Association*, IV/2, April, 1956, p. 256. Рішення Віліса для цієї проблеми, описане в тій

самій статті та в останніх розділах The Quest for Identity (New York, W. W. Norton & Co., 1958), не досягає проникливої якості його аналізу. – Прим. автора].

Тенденція розглядати себе як породження детермінізму поширилася останніми десятиліття і зродила в сучасній людині переконання в тому, що вона – беззахисний об'єкт наукових сил, втілених у форму атомної енергії. Беззахисність, звісно, яскраво символізує ядерна бомба, супроти якої пересічний громадянин відчувається безпорадним. Чимало інтелектуалів розуміли це і своєю чергою запитували: чи, бува, «сучасна людина не застаріла» [«Сучасна людина застаріла» – назва книги Нормана Казенса, написаної одразу після вибуху першої атомної бомби. – Прим. автора]. Але важливий факт нашого десятиліття – і це загалом почали усвідомлювати всі, хто дивиться телевизор чи ходить у кіно – знайшов підтвердження в одному з нещодавніх фільмів: «Ядерна епоха вбила віру людини в її здатність впливати на те, що з нею відбувається». Справді, центральним ядром «неврозу» сучасної людини, можна відверто сказати, стало послаблення її сприйняття себе як відповідальної особи, послаблення її волі та здатності приймати рішення. Відсутність волі – це набагато більше, ніж просто етична проблема: сучасна людина надто часто переконується в тому, що **якби вона й проявила** свою «волю» – або якусь «ілюзію» видала за волевиявлення – її дії однаково не були б корисними. Саме це внутрішнє переживання безсилля та суперечливості волі, становлять нашу критичну проблему.

Протиріччя у волі

Дехто з читачів може заперечити, мовляв, людина ніколи не була могутнішою і стосовно реалізації своїх індивідуальних можливостей, і стосовно своєї участі у колективному підкоренні

Пропонуємо до уваги читача ще одну працю відомого американського психолога і психотерапевта Ролло Мея «Любов і воля». Ця книга, яка заслужено посіла почесне місце в списку бестселерів, відкриває перед нами світ наших почуттів, переживань, захоплень, вагань, різних психічних станів через занурення у первісність виникнення їх не лише на прикладі життя людини як самості, а на прикладі різноманітних життєвих досвідів людства. Серед найважливіших досвідів, на яких зосередився автор і які намагався проаналізувати у певній хронологічній протяжності, – любов і воля, такі важливі для формування повноцінного життя у всіх його виявах: від сексуального потягу до закоханості, глибокого кохання і, врешті, до віднайдення справжнього сенсу людського існування у взаємозв'язку любові й волі.